

Михайло СЕНЬКІВ

АНТИКОЛГОСПНИЙ РУХ І УПА

Ставлення ОУН і УПА до відновлення радянської влади, а отже й колективізації західноукраїнського села викладено у декларації “За що бореться УПА”, датованої 1943 роком. У ній була сформульована мета визвольного руху – побудова соборної самостійної держави, повалення радянської імперії, знищення колоніального гніту народів. Велика промисловість мала стати національно-державною власністю, а дрібна – кооперативно-громадською. В соціальній площині проголошувалась вимога восьмигодинного робочого дня, участі робітників у розподілі прибутків підприємств, вільного вибору місця праці, свободи профспілок, рівності чоловіка з жінкою, охорони материнства, а також обов’язкової середньої освіти, вільного виконання культів, відокремлення церкви від держави. Проголошувалась також рівність прав усіх націй, які проживатимуть у незалежній Україні¹.

У політичній декларації УПА наголошувалося: “Ми за повне визволення українського народу з-під московсько-більшовицького та німецького ярма, за побудову УССД без панів, поміщиків, капіталістів, без більшовицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів. В українській національній державі народна влада вважатиме народ за вихідну точку і за мету своєї діяльності. Не маючи внутрі держави поневолених країн і пригноблених народів та не переслідуючи імперіалістичних цілей у зовнішній політиці, народна влада в Україні не витратиме часу, енергії та коштів на творення апаратів насильства, поліції, тюрем, концтаборів тощо. Український народ всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого ладу, на економічну розбудову країни та піднесення культури народу”².

Вагоме місце у програмному документі УПА відводилось аграрному питанню. Передбачалась безкоштовна передача селянам поміщицьких і монастирських земель, захищалася трудова приватна власність, розвиток вільного підприємництва і кооперації. Селянин-одноосібник мав стати основним виробником сільськогосподарської продукції, а за майновим станом – міцним, самодостатнім господарем.

У декларації УПА стверджувалося, що національно-визвольний рух виступає “за знищення большевицької експлуататорсько-кріпацької системи в організації сільського господарства. Виходячи з того, що земля є власністю

¹ За що бореться Українська повстанська армія? // Мірчук П. Українська повстанська армія. 1942–1952. Документи і матеріали. – Львів, 1991. – С. 269-272.

² Там само. – С. 269.

³ Там само. – С. 270.

народу, українська народна влада не накидуватиме селянам однієї форми користування землею. Тому в українській державі допускатиметься індивідуальне користування землею, в залежності від волі селян”³.

У подальшому основні напрями аграрної політики були конкретизовані у повстанській періодиці, документах УГВР, працях ідеологів ОУН. Найбільш промовисто вони знайшли відображення у “Платформі Української Головної Визвольної Ради”, роботах Петра Полтави “Про наш плян боротьби за визволення в теперішній обстановці”, “Концепція Самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу”, “Хто такі бандерівці та за що вони борються”, Василя Кука “Колгоспне рабство”, Тараса Чупринки “До генези Української Головної Визвольної Ради” та ін. Ці документи та матеріали засвідчили, що самостійницька ідея, соціальна програма УПА відповідають інтересам трудового люду, зокрема селянства, скеровували його на боротьбу проти радянзації та колективізації краю.

Провідний ідеолог ОУН Петро Полтава писав: “Перед українським народом 1944 р., з моментом нової окупації України більшовиками, стало питання: або добровільно скоритися окупантові і через це віддати йому на поталу всі завоювання українського самостійницького руху, поховати добровільну ідею Самостійної України, або всіма силами і до останнього чоловіка боронити себе, боронити справу Самостійної України, боронити національно-визвольний рух... Український народ вибрав цей другий шлях, добре здаючи собі справу з того, що цей шлях надзвичайно важкої боротьби, що це шлях, який вимагатиме жертв. І не зважаючи на таку перспективу, десятки тисяч найкращих українців пішли в УПА, пішли в підпілля”⁴.

Селяни масово вступали в УПА, створюючи її соціальну базу. У доповідній записці на ім’я секретаря ЦК КП(б)У О.Кириченка вказувалося, що в загонах УПА є понад 200 жителів села Мокротин Нестерівського району, 54 – з села Бобятин Сокальського району, 42 – з села Бубнів Краковецького району Львівської області. В УПА боролися 84 мешканці села Синевидне-Верхне Сколівського району, 40 із села Старі Стрілища Новострільківського району Дрогобицької області⁵. Це було характерним для багатьох сіл Західної України.

За підрахунками Одеського інституту політології, з кожних 1285 вояків УПА 76,6 відсотка становили селяни, 18,2 – робітники, 4,2 – інтелігенти⁶. Про соціальну приналежність учасників УПА свідчать матеріали Станіславської області. Із 416 засуджених молодих учасників ОУН та УПА 28 були з заможних селян, 150 – із середняків, а майже 30 – бідняки.

Селяни зі зброєю в руках намагалися не допустити колективізації, помститися за репресованих радянською владою родичів та близьких краян. УПА була армією самооборони селянства від посягань на їхню власність, життя, національну і людську гідність. Повстанський рух мав чітко оприділений національно-визвольний характер. Він був волевиявленням селянства до державотворення українського народу, що віками визрівало в його свідомості.

⁴ Полтава П. Концепція самостійної України і основні етапи політичного розвитку сучасного світу // Літопис УПА. – Торонто, 1982. – Т. 9. – С. 15.

⁵ Ярош Б. Сторінки політичної історії західноукраїнських земель 30–50-х років ХХ століття. – Луцьк, 1999. – С. 66, 67.

⁶ Ленартович О. Селянство Західної України у національно-визвольній боротьбі 1944–1950 рр. – Луцьк, 1998. – С. 83.

Селяни бачили в повстанцях своїх захисників, надавали їм допомогу їжею, одягом, грішми, схованками, розвідувальною інформацією. У селі Дочапи Золочівського району Львівської області було всього 140 дворів, але там було збудовано 70 упівських криївок. Партизанам допомагали навіть діти. Пастухи 9–12 річного віку з с. Грабівці у Карпатах повідомляли повстанців про наближення карателів співом коломиїок⁷.

Про широку підтримку селянством повстанського руху свідчило і те, що навіть частина місцевого радянського активу сприяла національному руху. Голова Охлопівської сільської ради А.Возний та Рачинської сільської ради І.Пилипюк Волинської області встановили тісні зв'язки з упівцями і всіляко допомагали їм. Голова сільської ради села Княже І.Корній, організовуючи підписку на позику четвертої сталінської п'ятирічки, водночас збирав кошти для повстанців, а сам пожертвував 5 тис. карбованців⁸. Розмірковуючи про причини невдалого проведення операцій проти формувань ОУН і УПА, командувач Прикарпатським військовим округом Єременко говорив про селян таке: "У всіх кампаніях, які ми проводили, вони нам своїми діями палки в колеса вставляють"⁹.

Наприкінці жовтня – початку листопада 1944 р. назрілі питання визвольної боротьби ОУН і УПА були детально обговорені на засіданні проводу ОУН за участю Романа Шухевича, Дмитра Маївського, Дмитра Грицяя, Ярослава Бусола, Василя Кука, Дмитра Клячківського. Учасники зібрання ствердили, що селяни є "основною базою і силою революційних подій", що вони "майже на 100 відсотків проти совітської влади"¹⁰.

У боротьбі проти колективізації УПА стимулювало селянство власними бойовими та політичними акціями. Восени 1947 р. завдяки діям її підрозділів 500 тис. селян ухилилися від примусового виселення до Сибіру¹¹.

Оунівсько-повстанське підпілля проводило широку агітаційно-пропагандистську роботу. У документі підпілля за 1946 р. підкреслювалося: "У зв'язку з переходом на нові методи підпільної роботи визначити основний зміст діяльності кадрів політпропаганду, навчальну і виховну роботу. Бойові пропагандистські акції звузити по можливості до мінімуму"¹².

Основне вістря агітаційно-пропагандистської роботи було спрямоване проти радянської села. Крайові, окружні, надрайонні, районні та станичні осередки пропаганди використовували для цього різні форми. Розповсюджували брошури, журнали, газети, листівки, заклики та звернення. Мітинги і збори організовували зокрема під час переходу підвідділів УПА через села. У таємному донесенні секретарю Львівського обкому КП(б)У повідомлялося, що "12 квітня 1945 р. о 18 годині вечора в село Кугаїв нашого району (колишнього Сокільницького. – М.С.) прибула група банди українських націона-

⁷ Киричук Ю. Нариси історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ ст. – Львів, 2000. – С. 193.

⁸ Ярош Б. Вказ. праця. – С. 67.

⁹ Державний архів Львівської області (Далі – ДАЛО). – Ф.П. 3. – Оп. 6. – Спр. 408. – Арк. 96.

¹⁰ Кентій А. Нариси боротьби ОУН-УПА в 1946–1956 рр. – К., 1999. – С. 160.

¹¹ Мірчук П. Історія УПА. – Львів, 1991. – С. 178.

¹² Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках. – К., 2002. – С. 359.

лістів у кількості 40-50 чоловік. Ця банда оточила село, збирала селян біля сільради, де провела мітинг... Виступаючі розповідали селянам про боротьбу, яку вони ведуть проти більшовиків, про власні втрати"¹³. Мітинги також відбулися в селах Криве, Немилів, Павлів, Нестаничі, Андріївка, Розжалів Радехівського району Львівської області, Брониця і Унятичі Підбузького району Дрогобицької області та в багатьох інших¹⁴.

З літа 1947 р. антиколгоспна пропаганда активізувалася. Це було пов'язано з переходом радянської влади до суцільної колективізації. У червні масово розповсюджувалися листівки, які закликали селян до солідарності на протиколгоспному фронті: "Брати-селяни! Можна не сумніватися в тому, що всі намагання більшовицько-російських катів завести колгоспну панщину і на ЗУЗ (західноукраїнських землях) закінчатися провалом, коли Ви і надалі будете рішуче протиставляти всім цим намаганням, з цілковитим недовір'ям ставитися до брехні про колгоспний "рай" і не піддаватися ніяким ворожим застрашуванням і погрозам"¹⁵.

Промовистою була листівка УПА "Організаторам і членам ініціативних груп і правлінь колгоспів." Повстанці заявляли, що колгоспи несуть селянам голодну смерть. Тому організаторів колгоспів попереджували і наказували відступитись від ініціативних груп і не брати участі в правліннях уже створених колгоспів¹⁶.

За липень-серпень 1947 р. реферантура пропаганди ОУН на Дрогобищині провела 12 вишкільних відправ і 16 індивідуальних бесід із сільською молоддю, 68 гутірок – із селянами, розповсюдила багато друкованої пропаганди¹⁷.

Учасники національно-визвольної боротьби закликали селян активно чинити опір утворенню колгоспів. У листівці "Геть сталінські колгоспи!", знайденої у мешканця села Мишів Іванчівського району Волинської області В.Рябова, розповідалося про голод у Східній Україні та про неперспективність колгоспної системи, містився заклик до боротьби з нею¹⁸. У мешканця села Борохів цієї ж області В.Гаврилюка енкаведисти вилучили листівку "Геть грабіжники!", яку він розповсюджував у селі Теремно, біля Луцька¹⁹. У листівці ОУН "Селяни західних областей України" зазначалось: "Хай будуть відстрашуючим прикладом для Вас оті "басараби", що покірно без спротиву і боротьби далися ограбити большевицькій ненажері і допустили у свої можливі села голод, а тепер залляли Ваші села, жебраючи"²⁰. Одночасно у зверненнях до селян повстанці закликали допомагати своїм братам зі Сходу²¹. Чимало наддніпрянців, відчувши доброзичливе ставлення галичан, поповнювали лави підпільників²².

¹³ ДАЛО. – Ф.П. 3. – Оп. 1. – Спр. 222. – Арк. 21.

¹⁴ Там само. – Арк. 85.

¹⁵ Русначенко А. Вказ. праця. – С. 360.

¹⁶ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 5040. – Арк. 7.

¹⁷ Мороз В. Структура референтури пропаганди ОУН на Дрогобищині (1944–1950-і рр.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск. – Дрогобицьк, 2002. – С. 194.

¹⁸ Ленартович О. Вказ. праця. – С. 101.

¹⁹ Там само.

²⁰ Киричук Ю. Вказ. праця. – С. 283.

²¹ ДАЛО. – Ф.П. 3. – Оп. 2. – Спр. 116. – Арк. 32.

²² Барбон М. Кривавий протест // Розбудова держави. 1995. № 11. С. 60.

За завданням боївки ОУН у с. Ямниця Станіславської області діяла група з 13 осіб на чолі з Анастасією Савчак, яка вела антиколгоспну агітацію. У хатах А.Зуб'яка, А.Вербицького проводилися нелегальні збори селян. 25 листопада 1949 р. с. Ямниця відвідав М.Хрущов, який закликав селян створити колгосп. Більшість не підтримала його, заявивши, що за будь-яких обставин до колгоспу не вступить²³.

Особливу увагу упівці приділяли антиколгоспній пропаганді серед переселенців. Повстанська листівка закликала: "Переселенці! Сталін за допомогою своїх польських агентів виганяє Вас з рідних хат! Він хоче, щоб Ви тут працювали на нього! Він хоче загнати Вас до колгоспів! Не йдіть до колгоспів! Саботуйте сталінську п'ятирічку! Хай живе УПА! Хай живе ОУН!"²⁴.

У зв'язку з розгортанням насильницької колективізації, упівці на початку 1949 р. надрукували брошуру. "УПА і революційне підпілля, – вказувалося в документі, – широко підтримують західно-українське селянство в його боротьбі проти більшовицької колективізаційної акції. Саме завдяки цій підтримці західно-українське селянство до сьогодні ще не колективізоване. Свою боротьбу проти колгоспної системи в Україні український визвольно-революційний рух веде під гаслом: "Геть колгоспи! Земля селянам!"²⁵. Далі відзначалося: "Український визвольно-революційний рух бореться проти більшовицької колгоспної системи, по-перше, тому, що вона є знаряддям варварської економічної й фізичної експлуатації українського селянства з боку більшовицьких гнобителів, знаряддям їх жахливого соціального гноблення, і, по-друге, тому, що ця система є також засобом політичного підкорення українських селянських мас більшовицькій імперіалістичній кліці"²⁶.

1950 р. у брошурі Петра Полтави стверджувалося: "Ми, українські революціонери і повстанці, боремося проти більшовицьких гнобителів тому, що вони в колгоспах запрягають жінок до борін, заставляють їх носити на плечах гній на колгоспні поля, засуджують колгоспників до багаторічного ув'язнення за кілька колосків, що їх вони відважуються зірвати, щоб рятуватися від голодної смерті, тому, що більшовицькі експлуататори цілком грабують колгоспників з продуктів їхньої праці, виплачуючи їм по 200 грамів хліба за трудовдень, тому, що вони зіпхнули українське колгоспне селянство на дно нужди і страждань"²⁷.

На початку 50-х років збройне підпілля опублікувало брошуру Василя Кука "Колгоспне рабство". Автор переконливо показав, що трудовдень – підступна і тяжка форма експлуатації селянства, організації його підневільної праці. Порівнявши життєвий рівень колгоспника і колишнього поміщицького наймита, Василь Кук ствердив, що радянська влада перетворила селянина у підневільного раба²⁸.

²³ Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі в 1944–1953 роках. – К., 1998. – С. 735.

²⁴ Киричук Ю. Вказ. праця. – С. 227.

²⁵ У голови Генерального секретаріату УГВР Р.Лозовського // Мірчук П. Українська повстанська армія... – С. 334.

²⁶ Там само.

²⁷ Полтава П. Хто такі бандерівці та за що вони борються // Мірчук П. Українська повстанська армія... – С. 435.

²⁸ Русначенко А. Вказ. праця. – С. 370.

Про розмах агітаційно-пропагандистської роботи повстанців свідчило й те, що 1947–1950 рр. органи держбезпеки знищили 15 підпільних друкарень, вилучили 200 тис. листівок і брошур²⁹. Упродовж 1944–1950-х рр. лише на Дрогобиччині діяло понад 10 підпільних друкарень. Особливо плідно працювала друкарня УПА у с. Медвежа, якою керував колишній дрогобицький гімназист Левко Грущак³⁰.

Агітаційно-пропагандистська робота повстанців сприяла розпаду багатьох колгоспів. У с. Ременіві Новояричівського району Львівської області, що характеризувався високою національною свідомістю ще за часів польської окупації, органи радянської влади шляхом насилля створили колгосп. Розгорнута антиколгоспна агітація закликала селян не усупільнювати інвентар, тяглову худобу, насіння, не виходити на роботу. Результат не забарився – колгосп розпався. Подібне спостерігалось в селах Запитів, Підліски, Пікуловичі, Борщовичі Львівської області³¹. Селяни сіл Рахиня, Біляїв, Тростянець Долинського району Станіславської області “знаходячись під впливом оунівського підпілля, – вказувалось в партійному документі, – стали саботувати заходи районних організацій, забирати коней, ховати інвентар і посівний матеріал, втікати із сіл під час появи районних працівників”³².

Дії організаторів та активістів колгоспного будівництва, зокрема енкаведистів, партійно-комсомольських та радянських працівників, УПА та підпілля ОУН кваліфікували як зраду Україні, а тому карали. “У нашій боротьбі ми, бандерівці, – писав Петро Полтава, – виступаємо тільки проти большевицьких імперіалістів, тобто проти партійної верхівки та всіх тих елементів, незалежно від їхнього соціального і національного походження, які цій верхівці вірно служать. Це підла брехня, що ми стріляємо всіх советських людей без розбору. Проти советських народних мас ми не боремося. Про це можуть посвідчити тисячі советських людей – советських колгоспників, робітників та інтелігентів, з якими ми зустрічалися, розмовляли, яким ми передавали нашу літературу. Про це можуть посвідчити тисячі голодуючих, яким ми допомагали, чим тільки могли. Ми знищуємо тільки керівних представників партії, МВД і МГБ і всі ті вилучницькі, продажні елементи, які активно виступають проти нашого руху і вороже відносяться до українського народу”³³.

26 березня 1947 р. біля с. Ільці Жаб'євського району Станіславської області повстанці обстріляли енкаведистів, які йшли на колгоспну акцію. У результаті були вбиті начальник РВ МДБ, оперпрацівник, а командира винищувального батальйону взяли у полон³⁴. Подібна доля спіткала райпартактив у с. Дядьковичі Рівненської області³⁵. 1950 р. підпільники вбили другого секретаря Новоострілицького райкому КП(б)У Дрогобицької області, секретаря Бурштинського райкому КП(б)У Станіславської області, а у с. Грабів Рожнятівського району цієї ж області дільничого міліціонера, старшого групи охорони

²⁹ Ленартович О. Вказ. праця. – С. 54.

³⁰ Сов'як П. Друкарня УПА в с. Медвежа на Дрогобиччині // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск. – Дрогобич, 2002. – С. 193.

³¹ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 3. – Спр. 268. – Арк. 117, 118.

³² Літопис УПА. Нова серія. – Київ; Торонто, 2001. – Т. 3. – С. 405.

³³ Полтава П. Вказ. праця. – С. 441, 442.

³⁴ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 75. – Спр. 62. – Арк. 52-54.

³⁵ Там само. – Арк. 55.

громадського порядку та інших³⁶. Це викликало лють партійно-радянського керівництва. У вузькому колі Микита Хрущов цинічно заявив: “Комуністи, які не зуміли згуртувати навколо себе актив, не можуть захистити своє життя і гинуть, чорт з ними, туди їм і дорога”³⁷.

Повстанці карали партійно-радянських активістів насамперед за жорстоке ставлення до селян під час організації колгоспів. У с. Волошиново Старосамбірського району Дрогобицької області, коли шість озброєних активістів з районної адміністрації погрозами, шантажем і побиттям примушували селян підписати заяви про вступ до колгоспу, підрозділ УПА раптово прийшов на допомогу. Під час бою двох організаторів колгоспу було вбито³⁸. У с. Кобло підпільники вбили дільничого міліціонера, заступника Старосамбірського райвідділу міліції, голову колгоспу, які репресивними методами хотіли завершити суцільну колективізацію села. На чолі з хорунжим Охрімом повстанці між селом Стрільбичі і Біличі цього ж району знищили чотирьох та поранили трьох партійно-радянських активістів, які неодноразово фізичним насиллям заставляли селян вступати в колгоспи³⁹.

До багатьох сільських активістів повстанці ставилися виважено, часто попереджали їх, підкидали листівки. У червні 1947 р. упівці масово розповсюджували листівки, у яких закликали сільських активістів стати осторонь колгоспного будівництва. “Той, хто цього не зробить, – застерігалось в одній із них, – вважатиметься злочинцем і тому буде знищеним”⁴⁰.

Упродовж 1946 року у західних областях України було проведено 2598 антиколгоспних акцій, у січні-жовтні 1947 р. – 1320. Усе це, з одного боку, стримувало проведення примусової колективізації, а з іншого – завдавало страждань багатьом людям, які ставали жертвами протиборства.

Особливої гостроти антиколгоспні акції набрали у Львівській, Станіславській та Дрогобицькій областях, “... де нарід, – писав дослідник історії УПА Петро Мірчук, – ставив однастайний спротив більшовицьким намірам убрати його в колгоспні шори. УПА і підпілля не жалували, із свого боку, жертв, щоб припізнити цю акцію. Крім прямих протиколгоспних акцій, у яких нищено колгоспи й МТС, велика кількість саботажних атентатних акцій була спрямована проти організаторів й ініціаторів колгоспів та проти їх зусиль організувати колгоспи”⁴¹.

Улітку 1948 р. вояки УПА на Волині спалили колгоспні приміщення у селах: Первіччя і Городище Луківського району, Гупали і Запілля Любомльського, Потапи Головнівського, Ратно, Бузаки, Хотищево, Черч, Височно і Прохід Ратнівського, Синово, Залишани і Мізове Старовиського, Тоболи і Ворокомія Камінь-Каширського району. У травні-червні 1948 р. подібну акцію проведено у Львівській області. У вересні 1948 р. спалено колгоспні будівлі у селах Головнеці, Козярі, Сухівці, Шильняки, Галинці Малі Чернівецької області⁴².

Петро Мірчук стверджує, що 1948 р. у західних областях України повстанці провели сто протиколгоспних акцій⁴³. За даними Анатолія Кентія, тільки в

³⁶ ЦДАГО України. – Ф. 1. Оп. 24. – Спр. 31. – Арк. 83-86, 94, 95, 179-182.

³⁷ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 5686. – Арк. 369.

³⁸ Мірчук П. Історія УПА... – С. 175.

³⁹ Там само. – С. 177.

⁴⁰ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1133. – Арк. 7.

⁴¹ Літопис УПА. – Торонто, 1987. – Т. 16. – С. 186.

⁴² Киричук Ю. Історія УПА. – Тернопіль, 1991. – С. 48, 49.

⁴³ Мірчук П. Історія УПА... – С. 183, 185.

серпні-грудні 1948 р. увіці 155 раз нападали на колгоспи з метою нищення сільськогосподарського реманенту, примішень та іншого майна⁴⁴. Компартійна статистика свідчить, що під час збройних акцій УПА та підпілля ОУН, спрямованих передусім проти репресивного апарату радянської влади – військ НКВС та активістів колгоспного будівництва, – загинуло близько 30 тис. партійних та радянських працівників, а також майже 20 тис. військовослужбовців, міліціонерів та прикордонників⁴⁵.

Однак аналіз багатьох документів засвідчує, що значну частину цих вбивств здійснили самі енкаведисти, приписуючи їх воякам УПА та підпіллю ОУН з метою дискредитації національно-визвольного руху. З лютим садизмом жертвам виривали серце і ніздрі, виколували очі, випікали на обличчі тавро, гвалтували. Начальник Бібрського райвідділу НКВС Львівської області Богомолов сокирою відрубав голову повстанцю Григорію Паньківу із Підгородища. Він схопив його молодшого брата Ярослава і, піддаючи тортурам, вимагав видати підпільників. При цьому бив неповнолітнього шомполами, по-звір'ячому щипцями повідривав вуха⁴⁶.

14 травня 1946 р. начальник Журавнівського райвідділу МВС Дрогобицької області капітан Федоров і лейтенант Сільченко заарештували підозрюваного у приналежності до ОУН завідувача райземвідділом П.Яцишина. Після катувань його вбили, а понівечене тіло кинули у Дністер⁴⁷. Оперуповноважений Печеніженського РВ МВС Станіславської області Задумін і лейтенант Манохін заарештували селянина Бритвака, знущались над ним, поки не вбили. Труп завалили камінням і присипали снігом на околиці с. Сливки⁴⁸.

Особливо підступні провокації щодо непокірних селян здійснювали спецгрупи МДБ, які на декілька місяців оселялися в лісах, видаючи себе за підрозділи УПА. Якщо селяни вчасно не виявляли провокацію, то справа закінчувалася арештом та конфіскацією всього майна. У с. Свидник Турківського району Дрогобицької області прибуло 100 енкаведистів у формі повстанців. Селяни не розпізнали провокації, стали жертвувати харчі, розповідати про учасників визвольного руху. Відтак багатьох мешканців села заарештували. Їх жорстоко допитували: били, виривали волосся і зуби, ламали руки, саджали на розпечене залізо⁴⁹.

У вересні 1948 р. спецгрупа Здолбунівського відділу МДБ Рівненської області приїхала на хутір Загребля. Вона вимагала від Петра Дембіцького зібрати від хуторян 30 центнерів хліба. Селяни відмовилися. Тому через кілька днів до П.Дембіцького знову прийшли озброєні люди і, погрожуючи розправою, вимагали виконати їх наказ. Переляканий П.Дембіцький запряг коня, повантажив на підводу 3 мішки власного зерна і повіз на вказане місце. Тут його схопили і відправили до райвідділу МДБ⁵⁰. Група агентів-бойовиків Хустського окружного відділу МДБ Закарпатської області, до якої входили Ми-

⁴⁴ Кентій А. Нариси боротьби ОУН-УПА в 1946–1956 рр. – К., 1999. – С. 54.

⁴⁵ Патер І. УРСР у перші повоєнні роки // Історія України. – Львів, 1996. – С. 337.

⁴⁶ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 75. – Спр. 115. – Арк. 52.

⁴⁷ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 75. – Спр. 76. – Арк. 110.

⁴⁸ Крайківський О. "Визволителі". – Дрогобич, 1998. – С. 496.

⁴⁹ Літопис УПА. – Торонто, 1987. – Т. 16. – С. 150.

⁵⁰ Докладная записка о фактах грубого нарушения советской законности в деятельности т.н. спецгруп МГБ // Літопис Червоної Калини. – 1993. – № 3-4. – С. 56.

хайло і Пилип Антоні, Петро Лемко, Василь Тегза, упродовж 1948 р. вчинила 13 збройних пограбувань селян. Подібних прикладів багато⁵¹.

Аналіз багатьох документів свідчить, що з 1950 р. антиколгоспні акції упівців видозмінились. Василь Кук переконував закордонних лідерів ОУН: "Хоча ми є проти колгоспної системи, проте силою накидати селянам такий чи інший спосіб господарювання, згори перерішувати, що тільки, наприклад, індивідуальний спосіб в Українській Державі буде допускатися, а інший буде заборонений, вважаю було б неправильним"⁵². Різко зменшилась кількість убивств колгоспних активістів, диверсійних актів, спрямованих на знищення майна колективних господарств. Антиколгоспна лінія підпілля проявилася в організації "тихого саботажу"⁵³. Інколи ще зустрічались відкриті виступи. 24 лютого 1950 р. у Краснянському районі Львівської області швидко поширилась чутка про початок світової війни. В результаті цього мешканці сіл Куткір і Безбруди забрали колгоспне майно⁵⁴.

Таким чином, УПА чинила відчайдушний спротив утвердженню колгоспного ладу. Не придушивши національно-визвольного руху, більшовицька влада неспроможна була перейти до суцільної колективізації села, в якому проживала більшість населення краю. Однак сили були не рівні. До початку 50-х років велика кількість бійців і старшин УПА загинула. Боротьба пішла на спад, але не припинялася. Всупереч волі селян радянська влада за допомогою карально-репресивних органів утвердила антинародний колгоспний лад, що спричинив деградацію сільськогосподарського виробництва, знищив одвічний селянський уклад, побут, традиції, культуру, християнську мораль.

⁵¹ Документи КДБ. Вовкулаки // Літопис Червоної Калини. – 1993. – № 3-4. – С. 54.

⁵² Киричук Ю. Вказ. праця. – С. 251.

⁵³ Там само.

⁵⁴ Там само. – С. 252.